

ONTSTOLEN JEUGD

Carel E.H.J. Verhoef

Het leven van een jongen in
bezet Amsterdam en Arnhem,
1940-1945

WALBURGERS

Deze publicatie is een bewerking van de oorspronkelijke uitgave die uitsluitend bestemd was voor mijn kinderen, klein- en achterkleinkinderen.

Omslagontwerp en opmaak binnenwerk:
Maarten Binkhorst/Marleen Reus, Recreatiepark
Kaarten: UvA-Kaartenmakers

ISBN 978 94 6249 904 1
E-ISBN 978 94 6249 905 8
NUR 689

© 2022 Carel E.H.J. Verhoef, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen
© 2022 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veele-
voudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar
gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch,
door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Ten geleide	6
Deel 1: Amsterdam	9
1933 - 10 mei 1940	11
10 mei 1940 - januari 1941	29
Deel 2: Arnhem	53
Januari 1941 - 17 september 1944	55
17 september 1944 - 1946	119
Naschrift	203
Dankbetuiging	206
Noten	208
Geraadpleegde bronnen en literatuur	213

Ten geleide

Nooit zou ik uit mijzelf iets over mijn jeugd op papier hebben gezet. Om de eenvoudige reden dat mijn jeugd niet spectaculair is verlopen, geen stoere verhalen kent en vooral omdat in de oorlog miljoenen kinderen ontzettend veel ergere dingen hebben meegemaakt dan ik.

Het was de uitdrukkelijke wens van mijn dochter Ingrid dat ik over die periode iets zou opschrijven. Tijdens de herdenkingen rond *75 jaar Bevrijding* in 2020 zag zij beelden van de verwoestingen in Arnhem en van terugkerende evacués. Zij vroeg zich toen af hoe ik dat in juli 1945 had ervaren, toen ik na de evacuatie met mijn moeder en broer in Arnhem terugkwam. En hoe wij überhaupt de oorlog zijn doorgekomen. Aan die wens wil ik graag voldoen.

Dit is geen autobiografie; het is slechts het uitvoeren van het verzoek van Ingrid, dus slechts een beschrijving van een aantal gebeurtenissen uit mijn jeugd die merendeels betrekking hebben op de Tweede Wereldoorlog en op de situatie in het gezin waarin ik ben geboren. Het zijn bovendien gebeurtenissen waarvan de oudste ruim tachtig jaar achter ons liggen. Wat dacht ik toen en hoe reageerde ik? Alleen die zaken die mij nog helder voor de geest staan, heb ik hier genoteerd.

Ik heb nooit een dagboek bijgehouden. Sommige gebeurtenissen in mijn persoonlijk leven hebben misschien iets eerder of later plaatsgevonden dan ik hier vermeld. Wel heb ik getracht mijn verhaal in te kaderen in de historische context. Welke zaken beheersten toen het leven van alledag, waren het onderwerp van de gesprekken die ik hoorde en werden in onze krant, de *Arnhemse Courant*, vermeld?

Een en ander aangevuld met de weergave van heel gewone dingen die mij als kleine jongen zijn opgevallen en bijgebleven, zoals de spin in Wilnis.

Verwacht geen sterke verhalen. Een oorlog is veel te gruwelijk om zich te lenen voor stoere vertellingen over krijgshaftige soldaten en burgers. Ik heb slechts geprobeerd in eenvoudige bewoordingen weer te geven hoe ik de gebeurtenissen die op mij afkwamen, toen heb ervaren.

Een oorlog laat je niet onberoerd; nee, het is oneindig veel sterker: een oorlog beheerst je verdere leven. Dat geldt voor ieder die ermee te maken heeft gehad, jong of oud, man of vrouw, rijk of arm, militair of burger. En ongeacht of men veel of weinig gruwelijkheden heeft meegemaakt. Zelfs zevenenzeventig jaar nadien spelen bij de betrokkenen de emoties nog op, zoals blijkt bij herdenkingsplechtigheden, bij de publicatie van films en boeken over de oorlog, of bij processen tegen oorlogsmisdadigers.

Want oorlog betekent angst. Die angst blijft je bij. Sommige herinneringen verdwijnen op den duur in de vergetelheid, maar die angst is altijd latent aanwezig en keert op bepaalde momenten terug naar de oppervlakte. Zelfs na tientallen jaren. Naarmate de afstand in de tijd groter wordt, speelt de angst wellicht een minder grote rol, maar hij zal nooit geheel en al verdwijnen.

Je zit in een wurggreep. Van een oorlog kom je nooit meer los.

Carel Elbertus Verhoef, mijn vader.

Deel 1

Amsterdam

Opa en oma Verhoef.

Amsterdam 1933 - 10 mei 1940

Verliefd worden hangt in verreweg de meeste gevallen van toevalligheden aan elkaar. De spontane ontmoeting, het bij elkaar ontdekken van aansprekende karaktereigenschappen en van gelijkgerichte belangstelling en ideeën, gevolgd door het plotseling overspringen van de vonk der liefde, dat alles heeft menig tweetal bij elkaar gebracht.

Zo hoort het eigenlijk altijd te gaan, want in heel veel gevallen is het de basis voor een gelukkig huwelijk.

Mijn vader, Carel Elbertus Verhoef, is in Utrecht geboren op 17 november 1904. Mijn grootvader, Johan Frederik Elbertus Verhoef, was getrouwd met Carolina Visch. Beiden waren Nederlands-hervormd. Opa en oma hadden een groot gezin. Ik heb ooit geprobeerd alle broers en zussen van mijn vader te tellen. Ik kwam tot negen kinderen van wie ik zeker weet dat zij tot dit gezin behoorden. Zeven van hen heb ik een of meer keren ontmoet.

Opa en oma Verhoef woonden aan de Billitonkade 33 in Utrecht. Bij deze lieve mensen ben ik één keer op bezoek geweest. Het was tevens de enige keer dat ik oma heb ontmoet. Kort daarna is zij overleden.

Opa en oma hadden een grote herdershond. Die lag de hele tijd dat wij daar waren rustig op de grond. Sindsdien wilde ik ook een herdershond. Dat heb ik maar één jaar volgehouden. Toen ontmoette ik een herdershond die grommend overeind kwam en even liet zien hoe groot herdershonden zijn.

Opa was timmerman. Bij zijn werkzaamheden had hij echter een splinter in zijn rechteroog gekregen. De verwonding was zeer ernstig. Herstel bleek niet mogelijk en zijn oog werd vervangen door een glazen oog. Daardoor kon hij zijn beroep niet meer uitoefenen. Kort hierna kreeg hij een baan bij een verkooplokaal waar veilingen werden gehouden.

Johanna Dirkje Milet de Saint Aubin, mijn moeder.

In de oorlog is opa één keer bij ons in Arnhem geweest. Ook toen keek zijn glazen oog mij heel vreemd aan. Als opa zijn hoofd naar links draaide, leek het net alsof het glazen oog naar rechts gluurde.

Mijn vader was de op een na jongste van het gezin. Geld voor de studie van mijn vader was er niet. Wel voor de oudste twee. Die werden advocaat.

Waarschijnlijk heeft mijn vader al gauw een baan gezocht. Daarnaast is hij in de avonduren een opleiding tot apothekers-assistent gaan volgen. Na het behalen van het diploma kreeg hij een baan in de Wester Apotheek aan de Postjesweg in Amsterdam.

Mijn moeder, Johanna Dirkje Milet de Saint Aubin, is geboren in Amsterdam op 9 maart 1901. Mijn grootvader, Carel Everhardus Hendricus Johannes Milet de St. Aubin, was deurwaarder bij het kantongerecht in Amsterdam, ouderling van de Nederlands Hervormde Kerk en leider van de Zondagschool aan de Bloemgracht. Dit laatste hield hij vijftig jaar vol, want hij hoopte op een lintje. Dat lukte. Op dat feest ben ik met mijn ouders aanwezig geweest.

Met veel trots droeg opa sindsdien in het knoopsgat van zijn linkerrevers het lintje van de Orde van Oranje Nassau.

Of het volgende familieverhaal op waarheid berust, is mij niet bekend. Voor opa's eerezucht zou het in ieder geval heel plezierig zijn geweest. Er wordt verteld dat, wanneer koningin Wilhelmina naar Amsterdam kwam, zij van het Centraal Station per rijtuig naar het Koninklijk Paleis op de Dam reed. Opa mocht in de stoet meerijsen. In het laatste rijtuig.

Opa Milet (de nogal lange Franse achternaam wordt meestal ingekort tot Milet) was een wat driftig baasje die tijdens zijn werkzame leven altijd haast had. Ooit holde hij in grote haast naar de tram, probeerde op de treeplank te springen, miste de plank en schoof onder de tram. Er moest een takelwagen aan te

pas komen om opa te bevrijden. In de familiekring vroegen wij later als opa er nog niet was: 'Waar is opa?' 'O,' was dan het antwoord, 'die zal wel weer onder de tram liggen.'

Als deurwaarder moest hij nogal eens onplezierige klusjes opknappen. Wanneer iemand grote schulden had en de rechter had bepaald dat zijn bezittingen verbeurd waren verklaard, dan moest opa er met een gerechtelijk bevel en onder politiebewaking op af om het meubilair op te halen. Dat stuitte meestal op veel weerstand. Verschillende keren werd hij opgewacht door een aantal boeren met de hooivork in de aanslag.

Mijn grootmoeder van mijn moederskant, Sophie Frederice Amalia Landweer, had in zeer ernstige mate last van reuma. Zij was bedlegerig en werd thuis verpleegd. Toen mijn moeder 12 jaar was en de lagere school had doorlopen, besliste mijn grootvader dat zij niet mocht studeren, maar thuis haar moeder moest verzorgen.

Ook mijn moeder was het een na jongste kind in een kinderrijk gezin. Vijf van hen heb ik redelijk goed leren kennen; vijf kinderen zijn op zeer jonge leeftijd gestorven. Oma Milet heb ik niet gekend; zij overleed in 1931. Dat betekent dat mijn moeder mijn oma achttien jaar thuis heeft verpleegd.

Toen grootmoeder Milet nog leefde, had zij medicijnen nodig. Die haal je meestal in een apotheek. Dat deed mijn moeder dus ook. En daar stond mijn vader. Hoe en wanneer zij bij elkaar de bijzondere gevoelens der liefde hebben ontdekt, is mij niet bekend. Maar het resultaat was dat aan de zakelijke relatie tussen apotheker en cliënt een vlammeende liefdesrelatie werd toegevoegd. Hoe intens blij zij met elkaar waren, is ooit door een Utrechtse straatfotograaf vastgelegd.

Verliefd zijn is het mooiste wat het leven op aarde ons kan brengen. Tussen miljoenen mensen één tegenkomen die verliefd op je wordt. Zeker weten dat jouw liefde wordt beantwoord, dat je samen verder wilt door het leven. Dat je er samen iets heel moois van wilt maken. Dat is de basis voor veel geluk. Voor die basis hebben mijn ouders gekozen. Die basis zorgde voor een zeer gelukkig huwelijk. In dat huwelijk kon gewoon niets misgaan, want het waren twee schatten van mensen, die oneindig veel van elkaar hielden.

Het verloofde paar in Utrecht, vereeuwigd door een straatfotograaf.

Op 21 januari 1932 trouwden mijn ouders op het stadhuis van Amsterdam. In de huwelijksakte staat onder andere: 'De ouders des bruidegoms verklaarden voor mij tegenwoordig toe te stemmen in dezen echt.' Aan de vader van de bruid werd niets gevraagd. Dat klopt. Mijn vader was 27 jaar en dat betekende dat zijn ouders toestemming moesten verlenen voor het huwelijk. Mijn moeder was 30 jaar en dan was geen toestemming meer vereist. Op de akte staan onder de handtekeningen van het bruidspaar dus wel de handtekeningen van de ouders van de bruidegom en van de getuigen, maar niet die van opa Milet. Als getuigen traden op mijn oom Philip H. Teune, zwager van mijn moeder, en mijn oom Lambertus Verhoef namens mijn vader.

Na de plechtigheid op het stadhuis werd hun huwelijk kerkelijk ingezegend in de Nieuwe Kerk op de Dam in Amsterdam. Dit kerkgebouw behoorde toe aan de Nederlands Hervormde Kerk, waar mijn ouders lid van waren.

Toen mijn ouders getrouwd waren, zei opa Milet: 'Nu ga ik bij jullie wonen.' Opa hield niet van tegenspraak; zo werd dat toen geregeld.

Het echtpaar Verhoef-Milet de St. Aubin ging in de Bonairestraat wonen. Daar werd ik, Carel Everhardus Hendricus Johannes, op 22 november 1933 geboren. Ruim anderhalf jaar later, op 23 augustus 1935, gevolgd door mijn broer Johan Frederik Elbertus.

Intussen was ik op 28 januari 1934 in de Nederlands Hervormde Kerk te Sloten door ds. J.G. Panhuise gedoopt. Kort daarna verhuisden we naar de Paramaribostraat en weer kort daarna naar de dienstwoning boven de Wester Apotheek aan de Postjesweg, nummer 101, eenhoog. Waarom wij naar de dienstwoning zijn verhuisd, is mij niet bekend. Aannemelijk is dat een apotheker in de dienstwoning is gehuisvest. Dat zou kunnen betekenen dat mijn vader van assistent-apotheker hoofd van de apotheek was geworden. Hiervoor heb ik echter geen bewijs. Of mijn vader